

Piotr Szkutnik*

ZESPÓŁ AKT DEKANATU SZADKOWSKIEGO W ZASOBIE ARCHIWUM DIECEZJALNEGO WE WŁOCŁAWKU. CZĘŚĆ I

Niniejsze opracowanie, opisujące twórcę zespołu, podsumowuje i w pewnym stopniu uzupełnia ustalenia dotyczące dekanatu szadkowskiego jako struktury organizacyjnej Kościoła katolickiego, zawarte w artykułach zamieszczonych w poprzednich tomach czasopisma¹.

Pierwsze wzmianki źródłowe na temat dekanatów wiejskich na ziemiach polskich pojawiają się na początku XIII w.² Najwcześniejszy wykaz dekanatów w archidiecezji gnieźnieńskiej zawiera *Liber beneficiorum* prymasa Jana Łaskiego, sporządzone na początku XVI w.³ Spis wymienia 14 dekanatów zgrupowanych w trzech archidiaconatach, w tym w archidiaconacie uniejowskim⁴, znajdującym się na terenie ziemi sieradzkiej⁵ i części ziemi

* Piotr Szkutnik, dr, adiunkt w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ P. Szkutnik, *Źródła do dziejów Szadku znajdujące się w archiwach kościelnych*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, t. 5, s. 111–127; tenże, *Duchowieństwo dekanatu szadkowskiego w roku 1835*, „Biuletyn Szadkowski” 2007, t. 7, s. 27–60; tenże, *Akta dziekana dekanatu szadkowskiego ks. Jana Gawelczyka (1826–1854)*, „Biuletyn Szadkowski” 2009, t. 9, s. 63–85.

² B. Kumor, *Początki organizacji dekanalnej na ziemiach polskich*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1960, t. 7, z. 2, s. 92; tenże, *Rozwój sieci dekanalnej w południowej części diecezji krakowskiej do 1772 r.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1962, t. 9, z. 1, s. 77–98; L. Królik, *Początki organizacji dekanalnej na Podlasiu w diecezji łuckiej i brzeskiej*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1978, R. 47, s. 374–378; tenże, *Organizacja dekanalna w diecezji łuckiej i brzeskiej w XVII i XVIII wieku*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1978, t. 25, z. 4, s. 39–42; T. Pawluk, *Dekanat*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1979, kol. 1114–1115; J. Chachaj, *Powstanie dekanatów w archidiaconacie krakowskim*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 1997, t. 11/12, s. 9–20.

³ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej (dalej: AACz), *Mappa archidiecezyi gnieźnieńskiej jaką była w wieku XVI podczas napisania libri beneficiorum arcybiskupa Jana Łaskiego sporządzona przez ks. J. K. 1880*, wyd. J. Łukowski.

⁴ M. Aleksandrowicz, *Gnieźnieńska Archidiecezja. Organizacja terytorialna. Dekanaty*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1182.

wieluńskiej⁶. Pierwsza wzmianka o archidiakonacie uniejowskim pochodzi z 1301 r. W *Liber beneficiorum* został on podzielony na cztery dekanaty⁷: uniejowski, szadkowski, warcki i brzeźnicki⁸. W wyżej wymienionych strukturach administracyjnych Kościoła katolickiego dekanat szadkowski funkcjonował w okresie staropolskim. W czasie zaborów przeprowadzono zmiany granic jednostek administracji kościelnej.

W wyniku bulli papieża Piusa VII z 30 czerwca 1818 r. obszar dekanatu szadkowskiego znalazł się w diecezji kujawsko-kaliskiej. Diecezja ta powstała m. in. z 273 parafii archidiecezji gnieźnieńskiej⁹. Jako sukcesorka diecezji kujawsko-pomorskiej utraciła większość jej dawnego terytorium na obszarze Pomorza Gdańskiego, otrzymując w zamian parafie położone na południe od Włocławka – stolicy biskupiej tej diecezji.

Pod presją władz zaborczych w 1867 r. nastąpiła reorganizacja i redukcja liczby dekanatów w całym Królestwie Polskim. W diecezji kujawsko-kaliskiej z dniem 1 stycznia 1868 r. zniesiono łącznie 14 dekanatów, w tym szadkowski, pozostawiając jedynie 13 dekanatów¹⁰. Część dekanatu szadkowskiego wraz z parafią Szadek znalazła się wówczas w dekanacie sieradzkim¹¹.

W latach 1868–1916 dekanat szadkowski przejściowo nie funkcjonował¹². Dopiero okres I wojny światowej stworzył warunki do przebudowy administracji kościelnej na tym terenie. Dnia 1 stycznia 1917 r. ustanowiono nową sieć

⁵ T. Silnicki, *Organizacja archidyaconatu w Polsce*, Lwów 1927, s. 99–101.

⁶ M. Antoniewicz, *Struktury administracyjne na ziemiach zespolonych w województwie częstochowskim (od X wieku do 1975 roku)*, [w:] *Dwadzieścia lat województwa częstochowskiego*, oprac. J. Mielczarek, Częstochowa 1995, s. 7.

⁷ W kilku innych archidyaconatach archidiecezji gnieźnieńskiej, np. w archidyaconacie wieluńskim, podział na dekanaty na początku XVI w. nie był jeszcze przeprowadzony. Zob. W. Patykiewicz, *Archidyaconat wieluński (cd.)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 1958, R. 32, nr 1, s. 19.

⁸ M. Różański, *Sieć parafialna w archidyaconacie uniejowskim w świetle „Liber beneficiorum” Jana Łaskiego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 1999, t. 8, s. 380–382.

⁹ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980, s. 204, 207.

¹⁰ Tamże, s. 564–566.

¹¹ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej: ADWł), *Mappa dyecezyi kujawsko-kaliskiej ułożona przez x. Bernarda Gratowskiego kapucyna w Zakrocymiu 1887 r.*; ADWł, *Mappa dyecezyi włocławskiej*, [w:] Z. Chodyński (red.), *Statuta synodalna dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Warszawa 1890; *Mapa guberni kaliskiej z zaznaczeniem urzędzeń państwowych, kościelnych i przemysłowych oraz planem miasta Kalisza*, wyd. S. Graeve, Warszawa 1912.

¹² W. Właźlak, *Z dziejów przynależności państwowej i kościelnej terytorium diecezji częstochowskiej*, „Zeszyt Naukowy. Wydział Administracyjno-Prawny / Akademia Polonijna w Częstochowie” 2001, z. 1, s. 51.

dekanalną w diecezji kujawsko-kaliskiej, w ramach której dekanat szadkowski został przywrócony¹³.

Akta dziekańskie, określane również jako akta dekanatu, powstawały w wyniku działalności kancelarii urzędu dziekana. Funkcjonowanie kancelarii dziekańskiej w okresie staropolskim, zdaniem wielu badaczy, np. ks. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego¹⁴, ks. Józefa Patera¹⁵, Stanisława Olczaka¹⁶, ks. Pawła Wolnickiego¹⁷, budzi wątpliwości.

Ks. Stanisław Librowski uważa, że ślady kancelarii dziekańskich w diecezji kujawsko-pomorskiej są widoczne od drugiej połowy XVI w.¹⁸ Podobnie w podręczniku dyplomatyki polskiej wyrażono pogląd, iż urzędy dziekańskie posiadały swoje kancelarie, jednak pierwsze przejawy ich działalności pochodzą dopiero z XVII–XVIII w.¹⁹

Ks. P. Wolnicki sądzi, iż kancelaria dziekańska wykształciła się w okresie zaborów, w czasie gdy dziekan spełniał obowiązki nie tylko kościelne, ale również nałożone przez władze państwowe. Pensja wypłacana przez skarb państwa, wypełnianie poleceń w zakresie przesyłania danych o dekanacie władzom świeckim wymagało systematyczności i rzetelności prowadzenia dokumentacji. Czynniki te wpłynęły na wyraźne oddzielenie tej kancelarii od parafialnej w XIX w.²⁰

Dziekani nie posiadali przypisanego do swego urzędu osobnego beneficjum²¹. Miejsce urzędowania dziekana było związane z siedzibą parafii, której był proboszczem²². Ze względu na brak stałego miejsca przechowywania, akta dziekańskie często przemieszczano. Przewożenie akt mogło wiązać się z ich

¹³ W. Włażlak, *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819–1918*, Częstochowa 2004, s. 68; S. [Zdzitowiecki], *Rozporządzenia dyecezalne. 1. Nowy podział dekanatów*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1917, R. 11, nr 1, s. 3.

¹⁴ H. E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 277.

¹⁵ J. Pater, *Dopływ materiałów archiwalnych z placówek terenowych do archiwum diecezjalnego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK) 1993, t. 62, s. 49–50.

¹⁶ S. Olczak, *Kancelarie kościelne w okresie staropolskim*, ABMK 1995, t. 64, s. 22, tenże, *Kancelaria*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 551, 554.

¹⁷ P. Wolnicki, *Kancelarie dziekańskie w Królestwie Polskim*, „Archeion” 2006, t. 109, s. 162.

¹⁸ S. Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, cz. 1: *Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej*, t. 1: *Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze*, z. 1: *Wstęp ogólny*, ABMK 1964, t. 8, s. 75.

¹⁹ *Dyplomatyka wieków średnich*, oprac. K. Maleczyński, M. Bielińska, A. Gąsiorowski, Warszawa 1971, s. 238.

²⁰ P. Wolnicki, *Kancelarie dziekańskie...*, s. 177.

²¹ E. Rittner, *Prawo kościelne katolickie*, Lwów 1907, s. 241.

²² Na temat rezydencji dziekanów powstała praca magisterska. Zob. K. Stankowski, *Rezydencje dziekanów w archidiecezji poznańskiej na przełomie XIX i XX wieku*, Poznań 1982, mps.

uszczerbkiem, częściowym przypadkiem, zagubieniem lub zniszczeniem²³. Siedziba dziekana szadkowskiego w XIX w. nie była stała. Poza Szadkiem dziekani rezydowali również np. w Widawie i Burzeninie²⁴.

Część rozproszonych akt dziekańskich z terenu diecezji wrocławskiej udało się zgromadzić po II wojnie światowej w Archiwum Diecezjalnym we Wrocławku²⁵. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych XX w. zasoby archiwum diecezjalnego uporządkowano w trzech salach przeznaczonych na magazyny. W trzeciej sali znalazły się archiwa parafialne oraz zespoły (szczątkowe) kilkunastu archiwów dekanatów (XVIII–XIX w.) w liczbie ok. 5 mb akt²⁶.

Spis pt. *Rejestracja archiwaliów i starych druków do roku 1818 w archiwum dekanatu szadkowskiego w Szadku*, przeprowadzony w 1960 r., nie wymienia akt dziekańskich²⁷. Z uwagi na cezurę chronologiczną spisu jest możliwe, iż dokumentacja dziekańska z ok. połowy XIX w. znajdowała się wówczas jeszcze w Szadku. Zwłaszcza że celem przeprowadzonego w latach 1960–1962 spisu było zarejestrowanie jedynie najstarszych archiwaliów znajdujących się w archiwach parafialnych w diecezji wrocławskiej²⁸. W 1978 r. przewieziono z nich do archiwum diecezjalnego znaczną liczbę akt. W efekcie zgromadzono ok. 200 woluminów akt dziekańskich odnalezionych nie tylko w siedzibach obecnych czy historycznych dekanatów, ale również w innych parafiach²⁹. Przewieziono wówczas akta (być może również dziekańskie) znajdujące się w archiwum parafialnym w Szadku³⁰. Opis zasobu Archiwum Diecezjalnego we Wrocławku z 1986 r. dowodzi powiększenia zbioru akt dziekańskich. W jednym z podpunktów podano, iż archiwum zawierało wówczas kilkadziesiąt zespołów,

²³ H. Borcz, *Struktura zasobu archiwów diecezjalnych w okresie nowożytnym (XIX i XX w.)*, ABMK 1998, t. 70, s. 34–35.

²⁴ P. Szkutnik, *Akta dziekana...*, s. 81.

²⁵ S. Librowski, *Sprawozdanie z działalności Archiwum Diecezjalnego we Wrocławku 1945–1958*, ABMK 1959, t. 1, z. 1, s. 148–149.

²⁶ Tamże, s. 154–155.

²⁷ ADWł, *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji wrocławskiej przeprowadzona pod protektoratem ks. biskupa Antoniego Pawłowskiego przez ks. prof. Stanisława Librowskiego przy pomocy studentów Seminarium Duchownego we Wrocławku w latach 1960–1962 (przedstawiająca stan aktualny zasobów)*, mps., k. 272; S. Librowski, *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji wrocławskiej w latach 1960–1962*. I, ABMK 1962, t. 5, s. 347–359; tenże, *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji wrocławskiej w latach 1960–1962*. II, ABMK 1963, t. 6, s. 269–278; P. Szkutnik, *Źródła do dziejów...*, s. 120–121.

²⁸ S. Librowski, *Rejestracja archiwaliów... I...*, s. 348.

²⁹ W. Kujawski, *Zabezpieczenie archiwów parafialnych na przykładzie diecezji wrocławskiej*, ABMK 2001, t. 75, s. 157–159.

³⁰ Przewiezienie akt z Szadku do Wrocławka potwierdzał ówczesny dziekan i proboszcz parafii Szadek ks. Adolf Reizer. Wywiad przeprowadzony przez autora w końcu lat dziewięćdziesiątych XX w.

pełniejszych i szcztątkowych, akt urzędów dziekańskich od początku XVIII wieku (alfabetycznie)³¹.

Według stanu z 2004 r., w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku akta dziekańskie uporządkowano w ramach grupy zespołów o nazwie *Akta dekanalne z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej*. Inwentarz tej grupy zespołów prezentuje w układzie alfabetycznym akta pochodzące z 35 dekanatów. Są to akta w większości niekompletne, nie w pełni obrazujące działalność dziekanów z tego obszaru. Najlepiej zachowana dokumentacja pochodzi z dekanatu stawskiego. Z archiwum dziekana stawskiego zachowały się 142 jednostki archiwalne. Liczba jednostek z pozostałych dekanatów jest zdecydowanie mniejsza. Po działalności dziekana uniejowskiego zachowało się 50 jednostek. Znacznie mniej okazały zespół archiwalny pozostał po kancelarii dziekana sieradzkiego – jedynie 16 jednostek. Zespoły archiwalne wielu innych urzędów dziekańskich są jeszcze mniejsze, jak np. dziekana tuszyńskiego, liczące 9 jednostek. Do tej grupy można zaliczyć akta dekanatu szadkowskiego, które składają się jedynie z 10 jednostek o sygnaturach 46, 341–349³².

Pierwsza z jednostek należących w zasobie Archiwum Diecezjalnego we Włocławku do akt dekanatu szadkowskiego, o sygn. 46, w inwentarzu posiada tytuł *Spis tabelaryczny majątku parafii Strońsko*. Jej zawartość pochodzi z 1857 r. Parafia Strońsko należała wówczas do dekanatu szadkowskiego. Jednostkę tę stanowi poszyt składający się z 44 kart, różnego formatu, oprawny w karton. Za jej pełny tytuł należy uznać nagłówek znajdujący się na pierwszej karcie poszytu o treści *Spis tabellaryczny majątku duchownego, należącego do kościoła i probostwa parafii r. l. m we wsi Strońsku* (zob. fot. 1). Nagłówek jest częściowo drukowany, częściowo uzupełniony rękopiśmiennie. Cała jednostka składa się z drukowanych formularzy w postaci tabel.

Z liczącego 32 karty spisu tabelarycznego danymi dotyczącymi parafii zostało wypełnionych jedynie 9 kart, na których znajduje się krótka informacja o kościele i parafii (k. 2), kapitały oprocentowane na sprawowanie nabożeństw – 8 pozycji (k. 23), dochody stałe z dziesięcin (k. 26), dochody z gospodarstwa funduszowego (k. 27), wykaz wysokości opłat za sprawowanie obrzędów religijnych (k. 28), kapitały i dochody niepewne (k. 30), podsumowanie stanu majątku (k. 31), potwierdzenie rzetelności spisu przez członków komisji (k. 32). Do spisu tabelarycznego dołączono protokół objaśniający spis tabelaryczny oraz wykaz porównawczy przychodów i wydatków.

³¹ S. Librowski, *Archiwum Diecezjalne we Włocławku*, ABMK 1986, t. 53, s. 89.

³² ADWł, Akta dekanalne z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej, Dekanat szadkowski, sygn. 46, 341–349.

SPIS TABELLARYCZNY
MAJĄTKU DUCHOWNEGO,
należącego do *Kościoła i Substrata parafii w m.
w. i Stronku. 1857 r.*

W Spisie tym są:

<p>Część pierwsza.</p> <p>Historja w krótkości wsielona z cnoty i wsielona, gromadzi, kasami, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 2</p> <p>Część druga.</p> <p>Historja parafii w Stronku i wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 2</p> <p>1. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 3</p> <p>2. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 4</p> <p>3. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 5</p> <p>4. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 6</p> <p>5. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 7</p> <p>6. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 8</p> <p>7. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 9</p> <p>8. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 10</p> <p>9. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 11</p> <p>10. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 12</p> <p>11. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 13</p> <p>12. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 14</p> <p>13. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 15</p> <p>14. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 16</p> <p>15. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 17</p> <p>16. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 18</p> <p>17. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 19</p> <p>18. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 20</p> <p>19. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 21</p> <p>20. Wsielonych parafii wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 22</p>	<p>Część trzecia.</p> <p>Historja wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 23</p> <p>1. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 24</p> <p>2. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 25</p> <p>3. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 26</p> <p>4. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 27</p> <p>5. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 28</p> <p>6. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 29</p> <p>7. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 30</p> <p>8. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 31</p> <p>9. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 32</p> <p>10. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 33</p> <p>11. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 34</p> <p>12. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 35</p> <p>13. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 36</p> <p>14. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 37</p> <p>15. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 38</p> <p>16. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 39</p> <p>17. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 40</p> <p>18. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 41</p> <p>19. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 42</p> <p>20. Wsielonych kościołów, parafii, ich stan i historyja, od parafian i tencjonalnych wsielonych 43</p>
--	--

Fot. 1. Pierwsza karta spisu majątku probostwa
Źródło: ADWł, Akta dekanalne z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej, Dekanat szadkowski, sygn. 46, k. 1

W poszycie znajdują się naniesione czerwonym atramentem korekty wartości określających wysokość przychodów i wydatków (superrewizja), zaznaczone przez urzędnika Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych³³. Prowadziły one do zawyżenia przychodów i zaniżenia wydatków proboszcza. W rezultacie tych zmian urzędnik ministerstwa powiększył dwukrotnie roczny dochód proboszcza w Stronku (k. 22), chociaż rzetelność przedstawionego do superrewizji wyliczenia została uprzednio potwierdzona przez komisję składającą się z pięciu wiarygodnych osób.

³³ Komisje rządowe w Królestwie Polskim w XIX w. to naczelnie władze resortowe, odpowiedniki ministerstw, ich nazwa była związana z zasadą kolegiałności w organizacji władz centralnych. Zob. A. Korobowicz, W. Witkowski, *Ustrój i prawo na ziemiach polskich od rozbiorów do odzyskania niepodległości*, Lublin 1994, s. 108–110.

Kolejną z jednostek o sygn. 341 opisano w inwentarzu pt. *Dziennik registratury*, o datach skrajnych 1826–1840. Oryginalny tytuł (wraz z sygnaturą), znajdujący się na okładce jednostki (zob. fot. 2), brzmi – *Nro 3. b Dziennik ref[ge]stratury dekanatu szadkowskiego o[d] dn[ia] 3go lipca 1826 r.* Jednostkę stanowi księga składająca się z nieliczbowanych kart w twardej tekturowej oprawie. Dziennik registratury służył do rejestracji przysyłanej do urzędu oraz wysyłanej z niego korespondencji. Dane o korespondencji zapisywano w odpowiednich rubrykach, z których składał się dziennik.

Fot. 2. Okładka dziennika
dziekańskiego

Źródło: ADWł, Akta dekanalne
z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej,
Dekanat szadkowski, sygn. 341

Dziennik dziekana dekanatu szadkowskiego przewidywał początkowo więcej rubryk niż w praktyce było wykorzystywanych. Tytuły rubryk zapisano na kartach przyklejonych do okładki. Poszczególne karty wewnątrz księgi są mniejszych rozmiarów niż okładka i posiadają rubryki wypełnione zgodnie ze znajdującym się powyżej nich tytułem. W dzienniku znajduje się osiem rubryk z tytułami:

- 1) numer bieżący;
- 2) data reskryptu, rekwizycji lub raportu;
- 3) numer nadeszłej ekspedycji;
- 4) od kogo reskrypt, rekwizycja lub raport został nadesłany;
- 5) treść;
- 6) tytuł tej rubryki jest nieczytelny, ale sądząc po jej wypełnionej zawartości była to data odpowiedzi;
- 7) również tytuł tej rubryki nie jest czytelny, ale zapiski w tej rubryce dowodzą, iż dotyczyła treści odpowiedzi;
- 8) rubrum akt, do których ekspedycja była *wzięta*. Ostatnia rubryka w ogóle nie była wypełniana.

Rubryki 6–8, dotyczące odpowiedzi na pisma wpływające do urzędu, znajdowały się na prawej karcie otwartej księgi dziennika. Zaprzestano je uzupełniać już w 1827 r. Następnie prawa strona dziennika nie była wypełniana, jednak od 1830 r. zaczęto na niej wpisywać korespondencje według rubryk 1–5, z lewej karty dziennika, zatem wypełniano jedynie pięć pierwszych rubryk. W ramach tych rubryk wpisywano pisma odbierane oraz wysyłane, stąd też w rubryce czwartej, określającej wystawcę pisma, występował często sam dziekan szadkowski.

Dziekan szadkowski korespondował wówczas m. in. z Konsystorzem Generalnym Kaliskim, biskupem kujawsko-kaliskim, Dyrekcją Generalną Towarzystwa Ogniwego³⁴, komisarzem obwodu sieradzkiego, Komisją Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, z podwładnymi, tj. np. proboszczami Szadku, Wiązowej Woli, Grabna, Pożdżenic, infułatem i wikariuszem parafii Łask, komendantzami Korczewa, Szczercowa, Sądem Pokoju Powiatu Sieradzkiego, Komisją Województwa Kaliskiego, burmistrzem Sieradza, Prokuratorem Królewskim, dozorem kościelnym w Szadku, Szczercowie, poddziekanem, starszyzną bractwa parafii Wygiełzów, kolatorem³⁵ kościoła w Wygiełzowie, wójtem gminy Tymienice itd. Wystawiał również pisma inicjowane przez siebie samego, a więc *ex officio*, czyli z urzędu.

Następna jednostka o sygn. 342, opisana w inwentarzu pt. *Dziennik registratury*, o datach skrajnych 1841–1853, stanowi kontynuację poprzedniej. Oryginalny tytuł (wraz z sygnaturą), znajdujący się na okładce jednostki (zob. fot. 3), brzmi – *Dziennik registratury dekanatu szadkowskiego od dnia 1go*

³⁴ Towarzystwo Ogniove Miast i Wsi oraz Własności Ruchomych, instytucja ubezpieczeniowa funkcjonująca w Królestwie Polskim. Zob. M. Rutkowski, *Zmiany strukturalne w Królestwie Polskim wczesnej epoki paskiewiczowskiej. Studium efektywności administracyjnej, społecznej i gospodarczej zniewolonego państwa*, t. 2, Rzeszów 2007, s. 72–86.

³⁵ Kolator – patron, osoba posiadająca uprawnienia do przedstawiania (prezentowania) biskupowi kandydatów do objęcia beneficjum parafialnego. Zob. S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996, s. 78; W. Jemielity, *Kollatorzy w XIX wieku w Łomżyńskim*, „Studia Łomżyńskie” 2000, t. 11, s. 153.

[miesiąca] st[ycznia] 1841 roku. Nro 3. a. Podobnie jak wcześniejszy dziennik, jednostkę stanowi księga składająca się z nieliczbowanych kart w twardej tekturowej oprawie. Druga księga dziennika przewidywała zredukowaną wersję rubryk z pierwszej księgi, tzn. jedynie kolumny 1–5, na których w układzie chronologicznym wpisywano pisma odbierane i wysyłane.

Fot. 3. Okładka dziennika
dziekańskiego
Źródło: ADWł, Akta dekanalne
z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej,
Dekanat szadkowski, sygn. 342

W związku z reformą administracji świeckiej³⁶ zmieniają się niektóre instytucje korespondujące z dziekanem. W tym okresie pojawia się np. naczelnik powiatu sieradzkiego, Sąd Pokoju Okręgu Sieradzkiego, występują ponadto m. in. administrator diecezji kujawsko-kaliskiej, dziekan dekanatu lutomińskiego, tuszyńskiego, dozór kościoła w Widawie, Ruścu, Grabnie, nadzorca etatowy szkoły powiatowej w Sieradzu, wójt gminy Kopyść, dzierżawca klucza Kopyść, komendant Zduńskiej Woli, Marzenina itd.

Zapisy zawarte w dziennikach pozwalają odtworzyć ówczesne funkcjonowanie kancelarii dziekana. Dzięki nim można ustalić, z kim dziekan

³⁶ M. Bandurka, *Zmiany administracyjne i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX w.*, Łódź 1995, s. 16–43; M. Lamprecht, A. Sikora, *Rozwój funkcji administracyjnych Szadku – rys historyczny*, „Biuletyn Szadkowski” 2008, t. 8, s. 123.

korespondował, jakie otrzymywał dyspozycje i w jaki sposób je realizował (np. przesyłając do wykonania podwładnym czy wysyłając raporty zwierzchnikom).

Dziennik informuje o liczbie pism przyjmowanych przez dziekana. Można ustalić wielkość rejestrowanej w dzienniku produkcji kancelaryjnej w sensie liczby wysyłanych pism w ciągu roku. Dziennik dziekana szadkowskiego jest tym bardziej cenny, iż dokumentacja, którą opisuje, nie zachowała się w całości, zatem zapisy w nim zawarte są jedynym śladem tych pism. Mimo lakonicznych sformułowań zawartych w dzienniku, streszczenia pism przyjmowanych i wysyłanych z kancelarii zawierają ich meritum, co pozwala zorientować się w problematyce spraw załatwianych przez dziekana.

Dwa wyżej opisane dzienniki powstały w okresie rządów dziekana dekanatu szadkowskiego ks. Jana Gawełczyka, proboszcza parafii Widawa. Ostatnia księga dziennika kancelaryjnego dziekana szadkowskiego stanowi jednocześnie dziennik jednego z jego sukcesorów, tj. dziekana łaskiego, stąd też znalazła się w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi³⁷.

Jednostka o sygn. 343 została opisana w inwentarzu pt. *Akta różne dziekańskie*, z datami skrajnymi 1810–1866. Oryginalny tytuł, znajdujący się na okładce jednostki, brzmi – *Akta t[yczące]s.[ię] urzędu dziekańskiego*. Jeden z dokumentów datowany na 20 czerwca 1800 r., występujący w rejestrze pod numerem 2, wykracza poza wyżej podane ramy chronologiczne. Wewnątrz jednostki, poza nielicznymi wyjątkami i umieszczeniem pisma numer 62 z 1852 r. między pismami z 1858 r. i 1861 r., zachowano układ chronologiczny. Jednostkę stanowi poszyt w okładce z kartonu, składający się ze składek³⁸ papieru przyszytych niemi widocznymi na grzbiecie woluminu. Część dokumentów w jednostce posiada numerację zapisaną atramentem w prawym górnym rogu karty, jeszcze w kancelarii twórcy dokumentacji. Numeracja kart nie jest jednak ciągła (np. po karcie 87 pojawia się karta numer 4, a następnie 40). Dowodzi to scalenia w tym woluminie dokumentów funkcjonujących poprzednio w innym układzie. Pisma znajdujące się na końcu poszytu w ogóle nie posiadają numeracji kart. Początek i koniec dokumentu jest często przedzielony kartami innych dokumentów, co wynika z konstrukcji samych składek. Na początku poszytu zamieszczono regest (zob. fot. 4) powstały jeszcze w kancelarii twórcy, zawierający opisy 62 dokumentów z lat 1810 (1800)–1858 (1852). W poszycie brak jednak dokumentów numer 11 (pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego dotyczące podległości kościoła w Łasku jurysdykcji dziekana) i 58 (pismo biskupa kujawsko-kaliskiego w sprawie zabawy w Widawie). Wykaz

³⁷ Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi (dalej: AAŁ), Akta dekanatu lutomińskiego i łaskiego, sygn. 56.

³⁸ Składka – kilka biforiów włożonych jedno w drugie, stanowiących zazwyczaj część składową księgi lub poszytu. Zob. W. Maciejewska (red.), *Polski słownik archiwalny*, Warszawa 1974, s. 77.

dokumentów nie wyczerpuje zawartości jednostki, brak w nim ok. 20 pism z lat sześćdziesiątych XIX w., wszytych na końcu poszytu. Numery pism, zawarte w rejestrze, są zwykle w lewym górnym rogu karty.

Fot. 4. Regest dokumentów
znajdujących się w poszycie
Źródło: ADWł, Akta dekanalne
z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej,
Dekanat szadkowski, sygn. 343, k. nlb

W poszycie znajdują się pisma w postaci oryginałów, kopii i brudnopisów. Oryginałami są pisma kierowane do dziekana, do których jako załączniki dołączono kopie rozporządzeń. Na karcie otrzymanego pisma dziekan zamieszczał nieraz kurendę skierowaną do podwładnych duchownych w dekanacie. Kurendy te wraz z podpisami odbiorców wracały następnie do dziekana, stąd też w oryginale znajdują się one w aktach dziekańskich. Jednostka zawiera kilka kurend dziekańskich. W poszycie, jako brudnopisy, znajdują się w postaci wykazów zestawienia danych dotyczących dekanatu, które po przepisaniu, dziekan wysyłał przełożonym.

Pisma są opatrzone tuszowymi (czarnymi) pieczęciami instytucji, z którą głównie korespondował dziekan, tj. Konsystorza Generalnego Kaliskiego. Na górze kart pośrodku znajduje się odcisnięty również czarnym tuszem paraf dziekański. Części arkusza pism, spełniające w czasie przesyłki funkcję koperty, są opatrzone pieczęciami poczty Sieradz, Kalisz (czerwone) i Łask (czarna),

ponadto pieczęcią *interes rządowy*³⁹, również odciśniętą w czarnym tuszu. Jedno z pism posiada pieczęć biskupa kujawsko-kaliskiego wyciśniętą przez papier. Zatarła pieczęć z czerwonego laku widnieje na piśmie naczelnika powiatu sieradzkiego.

Pisma spisywano na papierze koloru białego, szarego, seledynowego, niebieskiego. Nie posiadają one jednolitego formatu. Niektóre pisma od naczelnika powiatu sieradzkiego i Konsystorza Generalnego Kaliskiego są mniejszego formatu od obwoluty jednostki.

Poszyt wypełniają akta rękopiśmienne. Pisma naczelnika powiatu sieradzkiego, Konsystorza Generalnego Kaliskiego oraz biskupa kujawsko-kaliskiego od połowy XIX w. posiadają nadruki blankietowe, zawierające określenie wystawcy (nadawcy)⁴⁰. Większość dokumentów sporządzono w języku polskim, jedynie kilka pisanych jest po łacinie.

W jednostce tej znajdują się pisma głównie o charakterze normatywnym. Regulacje prawne dotyczą szeregu spraw, np. wizytacji parafii (instrukcja arcybiskupa gnieźnieńskiego dla wizytatorów archidiecezji gnieźnieńskiej, instrukcja Konsystorza Generalnego w Łowiczu i pismo biskupa kujawsko-kaliskiego na temat wizytacji dziekańskich odbywanych w parafiach dekanatu, pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego z wizytowania probostw zarządzanych przez dziekanów, reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego w sprawie kontroli stanu inwentarzy *fundi instructi* probostw w dekanacie podczas wizytacji, stanowiący załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Administratorialnego Kaliskiego).

Korespondencja kierowana do dziekana dotyczyła też innych spraw związanych z majątkiem kościelnym, np.: rozporządzenie Komisji Województwa Kaliskiego w sprawie udzielania pomocy dziekanom przez komisarzy obwodów przy czynności otaksowania majątku kościelnego, stanowiące załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, pismo biskupa kujawsko-kaliskiego dotyczące delegowania dziekana do czynności zamiany ziemi kościelnej w Stolcu podczas regulacji powierzchni majątków ziemskich, pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego w zakresie dopilnowania praw Kościoła po śmierci beneficjanta.

Dziekan, będący jednocześnie członkiem dozoru szkolnego⁴¹, a potem opiekunem szkoły⁴², zajmował się sprawami związanymi z lokalną oświatą, stąd

³⁹ Interes rządowy – stempel zwolnienia przesyłki od opłaty pocztowej; zob. M. Czernik, *Pocztą Królestwa Polskiego w latach 1815–1851. Organizacja i dokumentacja działalności*, Wrocław 1987, s. 398.

⁴⁰ Por. A. Górak, *Rosyjska kancelaria akt spraw w urzędach lubelskiej gubernialnej administracji ogólnej w latach 1867–1918*, Lublin 2008, s. 310–314.

⁴¹ S. Michalski (red.), *Dzieje szkolnictwa i oświaty na wsi polskiej do 1918*, t. 1, Warszawa 1982, s. 122–126.

opisywana jednostka zawiera m. in. pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego dotyczące wizytowania szkół elementarnych podczas wizytacji dziekańskich, o czym w postaci zachowanej kurendy poinformował podwładnych dziekan, ponadto reskrypt biskupa kujawsko-kaliskiego w sprawie zwolnienia od składki na utrzymanie szkoły opiekunów szkół i nauczycieli, stanowiący załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego dotyczący nauczania religii w szkołach elementarnych, stanowiący załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Administratorialnego Kaliskiego, pismo administratora diecezji kujawsko-kaliskiej w sprawie nauczania religii w szkołach elementarnych, parafialnych, stanowiące załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego.

Akta odnoszą się również do nadzoru dziekana nad duchowieństwem, np. pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego w sprawie zakazu opuszczania przez duchownych parafii bez zezwolenia dziekana, dotyczące kontroli zakonników przez dziekanów, zakazu noszenia przez duchownych w miejscach publicznych świeckich ubiorów, zakazu gry w karty na odpustach i pogrzebach. Kwestii wydawania opinii o podwładnych dotyczy reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego w sprawie wystawiania przez dziekanów świadectw kandydatom na beneficja kościelne. W poszycie znajdują się ponadto dyspozycje w sprawach korespondencji, tj. pismo biskupa kujawsko-kaliskiego nakazujące duchowieństwu dekanalnemu bezzwłoczne nadsyłanie wiadomości wymaganych przez dziekanów, stanowiące załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego i pismo tegoż biskupa dotyczące korespondowania duchowieństwa z przełożonymi.

Regulacje prawne, zawarte w pismach, odnoszą się też innych kwestii, m. in. pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego w sprawie stawiennictwa duchownych w sądach cywilnych w czasie świąt, administratora diecezji kujawsko-kaliskiej na temat prowadzenia śledztw przeciwko duchownym, stanowiące załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, pismo Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych dotyczące pochówków zmarłych na epidemię.

Poszyt zawiera również kilka dokumentów odnoszących się do obsady stanowisk kościelnych w dekanacie szadkowskim (wydana przez arcybiskupa gnieźnieńskiego nominacja dziekana na stanowisko egzaminatora dekanatu, wydana przez biskupa kujawsko-kaliskiego nominacja na stanowisko poddziekana dekanatu, przyjęcie rezygnacji dziekana przez administratora diecezji kujawsko-kaliskiej i nominacja na stanowisko zastępcy dziekana, stanowiące

⁴² J. Lipiec, *Szkolnictwo okręgu częstochowskiego w latach 1815–1862*, „Ziemia Częstochowska” 1976, t. 11, s. 80; M. Rutkowski, *Zmiany strukturalne...*, s. 203.

załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, pismo biskupa kujawsko-kaliskiego zatwierdzające duchownego na stanowisku dziekana).

Z pism zawierających informacje o dekanacie szadkowskim interesujący jest plan uroczystości jubileuszowych w dekanacie, stanowiący kurendę dziekana z podpisami duchownych dekanatu, jak również wykaz duchowieństwa dekanatu, kurenda dziekana z wykazem bractw funkcjonujących przy kościołach dekanatu, spisanych przez podwładnych, *curriculum vitae* duchowieństwa dekanatu, pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego dotyczące zabawy w Widawie.

Poszyt zawiera również kilka dokumentów dotyczących akt dziekańskich (pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego informujące o wyborze delegowanego do tradycji akt dziekańskich wraz z protokołem tradycji akt dziekańskich oraz w zakresie uporządkowania akt dziekańskich, kolejny protokół tradycji akt dziekańskich spisany w czasie przekazywania urzędu dziekańskiego).

Jednostka o sygn. 344 została opisana w inwentarzu pt. *Akta dotyczące funduszy kościelnych*, z datami skrajnymi 1814–1867. Oryginalny tytuł znajdujący się na okładce jednostki (zob. fot. 5) brzmi podobnie: *Akta t[yczące] s.[ię] funduszów kościelnych*. Najwcześniejszy dokument stanowi kopię pisma Dyrekcji Ministerstwa Sprawiedliwości z 31 października 1814 r. Wewnątrz jednostki zachowano układ chronologiczny pism. Jednostkę tę, podobnie jak poprzednią, stanowi poszyt w okładce z kartonu, składający się ze składek zszytych nićmi widocznymi na grzbiecie woluminu. Jednostka nie posiada ciągłej numeracji kart. Na początku poszytu zamieszczono regest powstały jeszcze w kancelarii twórcy, zawierający opisy 86 dokumentów z lat 1814–1861. Wykaz dokumentów nie wyczerpuje zawartości jednostki, brak w nim ok. 20 pism z lat sześćdziesiątych XIX w., wszytych na końcu poszytu. Numery pism zawarte w rejestrze widnieją zwykle w lewym górnym rogu karty.

W poszycie znajdują się akta w postaci oryginałów pism kierowanych do dziekana oraz jego kurend (kilkanaście), ponadto ich załączniki w postaci kopii oraz nieliczne brudnopisy pism dziekana. W poszycie jest również oryginalne pismo (nr 83) wysłane przez dziekana do zwierzchnika, tj. sędziego Konsystorza Generalnego Kaliskiego. Pismo to, załatwione odręcznie, wróciło do nadawcy i zostało wszyte do akt dziekańskich. Kolor i format papieru, nadruki blankietowe oraz pieczęcie tuszowe są takie jak w poprzedniej jednostce. Większość dokumentów sporządzono w języku polskim, jedynie kilka zostało napisanych w języku rosyjskim.

Jednostka zawiera szereg regulacji odnoszących się do finansów kościelnych. W aktach dziekańskich znalazły się pisma na temat rozliczeń finansowych Królestwa Polskiego, związanych ze zmianą granic, tj. reskrypt Dyrekcji Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie pretensji finansowych mieszkańców Księstwa Warszawskiego wobec ościennych krajów, dekret namiestnika królew-

skiego dotyczący zobowiązań rządu Księstwa Warszawskiego, które przejął rząd Królestwa Polskiego, reskrypt Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na temat regulacji zobowiązań finansowych Austrii, wynikających z dostaw dla wojska, stanowiący załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji dotyczący zobowiązań finansowych Prus, wynikających z obligacji wobec mieszkańców Królestwa Polskiego, stanowiący załącznik do pisma komisarza obwodu sieradzkiego, rozporządzenie administratora diecezji kujawsko-kaliskiej w sprawie przesłania wykazu praw i funduszków kościelnych znajdujących się w Galicji, stanowiące załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego.

Fot. 5. Obwoluta poszytu akt
dziekańskich
Źródło: ADWł, Akta dekanalne
z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej,
Dekanat szadkowski, sygn. 344

W poszycie sporą grupę stanowią pisma nakazujące sporządzenie opisów dochodów i majątku kościelnego oraz dotyczące sposobu przeprowadzenia spisów, np. pismo dziekana dekanatu sieradzkiego zawierające uwagi na temat spisu funduszy kościelnych, wzór do sporządzania rachunków z administracji probostw, wezwanie Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do opracowania inwentarzy klasztorów męskich i żeńskich,

stanowiące załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Łowickiego, pismo biskupa diecezji kujawsko-kaliskiej nakazujące opracowanie wykazu funduszków poszczególnych probostw z podaniem liczby ludności parafii dekanatu, przesłane przez dziekana w postaci kurendy podwładnym, pismo komisarza obwodu sieradzkiego zawierające polecenie oszacowania wartości sprzętów kościelnych na podstawie przesłanego wzoru protokołu podczas wizytacji dekanalnej, pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego nakazujące opracowanie w formie tabeli rocznych dochodów probostw dekanatu oraz przygotowanie wykazu praw i przywilejów poszczególnych probostw dekanatu, polecenie sporządzenia wykazu propinacji znajdujących się w posiadaniu kościoła wraz ze wzorami tabel, gdzie miały być zamieszczone odpowiednie dane, pismo Rządu Gubernialnego Kaliskiego w sprawie opracowania wykazu praw i służebności instytucji edukacyjnych i szpitalnych.

Dochodów duchowieństwa dotyczą również m. in. wypis z protokołu Sekretariatu Stanu Królestwa Polskiego w sprawie zagwarantowania utrzymania duchowieństwu rzymskokatolickiemu, pismo komisarza obwodu sieradzkiego dotyczące funduszków instytucji duchownych, pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego na temat dzierżawienia funduszków kościelnych, reskrypt Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczący dochodów z okresu administracji probostwa, reskrypt Rządu Gubernialnego Kaliskiego w sprawie legatów na instytucje pobożne i dobroczynne niezatwierdzone przez Radę Administracyjną, stanowiący załącznik do pisma komisarza obwodu sieradzkiego, wezwanie Rządu Gubernialnego Kaliskiego o rachunki z administracji probostw w Sędziejowicach, Woli Wiązowej i Szczercowie, załącznik do pisma naczelnika powiatu sieradzkiego, reskrypt Rządu Gubernialnego Kaliskiego przesyłający wykaz kościołów, gdzie dokonano zaboru dzwonów w czasie powstania w 1831 r. wraz z przyznanym odszkodowaniem, stanowiący załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, który wezwał dozory kościelne wraz z beneficjentami do podjęcia decyzji w poszczególnych parafiach, na jaki cel przeznaczyć odszkodowania, reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych dotyczący aresztów na funduszach kościelnych dokonanych przez wierzycieli, stanowiący załącznik do pisma naczelnika powiatu sieradzkiego.

Wynagrodzenia duchowieństwa, wypłacanego przez rząd Królestwa Polskiego dotyczą np. pisma Konsystorza Generalnego Administratorialnego Kaliskiego w sprawie odbierania w odpowiednim czasie pensji i kompetencji⁴³ z kas rządowych oraz komunikujące odezwę Komisji Województwa Kaliskiego

⁴³ W okresie zaborów administracja pruska zagarnęła dobra kościelne, zobowiązując się do wypłacania duchownym tzw. kompetencji, czyli pensji z tytułu pozbawienia własności. Zob. *Sześćoletnia korespondencja władz duchownych z rządem świeckim Xięstwa Warszawskiego służąca do historii Kościoła polskiego*, wyd. [I. Raczyński], [Warszawa] 1816, s. 79.

w sprawie pobierania kompetencji, pensji przez duchowieństwo z kas skarbowych przed końcem danego roku.

W opisywanej jednostce znajdują się liczne pisma związane z dziesięcinami kościelnymi, np. wypis z protokołu Sekretariatu Stanu Królestwa Polskiego odnoszący się do zamiany dziesięcin wytycznych na pieniężne, reskrypt Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego stanowiący objaśnienie dotyczące świadczeń w ramach dziesięciny, będący załącznikiem do pisma Konsystorza Generalnego Administratorialnego Wakującego Biskupstwa Diecezji Kaliskiej, pismo tegoż konsystorza w sprawie dziesięcin, reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych dotyczący oczynszowania włościan w dobrach kościelnych, stanowiący załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, pismo Towarzystwa Rolniczego dotyczące oczynszowania.

Regulacji powierzchni dóbr kościelnych dotyczą, np. wypis z protokołu posiedzenia Rady Administracyjnej w sprawie regulacji powierzchni majątków w dobrach rządowych, stanowiący załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego, pismo tegoż konsystorza dotyczące scalania powierzchni majątków probostw w pobliżu kościołów.

Poszyt zawiera również pisma związane z podatkami i ubezpieczeniem mienia, np. reskrypt Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu dotyczący zaległych podatków z probostw, reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego odnoszący się do zabezpieczenia sprzętów kościelnych w Towarzystwie Ogniwym załącznik do pisma komisarza obwodu sieradzkiego.

Niewiele pism zawiera informacje o dekanacie szadkowskim. Wśród nich znajduje się wykaz dziesięcin kościołów dekanatu, pismo Konsystorza Generalnego Kaliskiego zawierające polecenie opracowania wykazu wraz z wypełnionym wzorem wykazu kapitałów poszczególnych probostw z podaniem dóbr, na których zostały zapisane, sporządzona w języku rosyjskim tabela z wykazem funduszy poszczególnych kościołów dekanatu.

Zapewne przypadkiem w poszycie znalazło się pismo niezwiązane bezpośrednio z funduszami kościelnymi, tj. odezwa Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych polecająca duchownym zezwalać topografom cesarstwa na korzystanie ze szczytów budynków kościelnych, stanowiąca załącznik do pisma Konsystorza Generalnego Kaliskiego.

Za udzieloną pomoc autor serdecznie dziękuje dyrektorowi Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku im. Księża Chodyńskich ks. Kazimierzowi Rulce.

Bibliografia

- Aleksandrowicz M., *Gnieźnieńska Archidiecezja. Organizacja terytorialna. Dekanaty*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989.
- Antoniewicz M., *Struktury administracyjne na ziemiach zespolonych w województwie częstochowskim (od X wieku do 1975 roku)*, [w:] *Dwadzieścia lat województwa częstochowskiego*, oprac. J. Mielczarek, Częstochowa 1995.
- Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi, Akta dekanatu lutomińskiego i łaskiego, sygn. 56.
- Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, *Mappa archidiecezyi gnieźnieńskiej jaką była w wieku XVI podczas napisania libri beneficiorum arcybiskupa Jana Łaskiego sporządzona przez ks. J. K. 1880*, wyd. J. Łukowski.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta dekanalne z okresu diecezji kujawsko-kaliskiej, Dekanat szadkowski, sygn. 46.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, *Mappa dyecezyi kujawsko-kaliskiej ułożona przez x. Bernarda Gratowskiego kapucyna w Zakrocymiu 1887 r.*
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, *Mappa dyecezyi włocławskiej*, [w:] Chodyński Z. (red.), *Statuta synodalna dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Warszawa 1890.
- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej przeprowadzona pod protektoratem ks. biskupa Antoniego Pawłowskiego przez ks. prof. Stanisława Librowskiego przy pomocy studentów Seminarium Duchownego we Włocławku w latach 1960–1962 (przedstawiająca stan aktualny zasobów), mps.
- Bandurka M., *Zmiany administracyjne i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX w.*, Łódź 1995.
- Borc H., *Struktura zasobu archiwów diecezjalnych w okresie nowożytnym (XIX i XX w.)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1998, t. 70.
- Chachaj J., *Powstanie dekanatów w archidiaconacie krakowskim*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 1997, t. 11/12.
- Czernik M., *Pocztą Królestwa Polskiego w latach 1815–1851. Organizacja i dokumentacja działalności*, Wrocław 1987.
- Dyplomatyka wieków średnich*, oprac. K. Małczyński, M. Bielińska, A. Gąsiorowski, Warszawa 1971.
- Górak A., *Rosyjska kancelaria akt spraw w urzędach lubelskiej gubernialnej administracji ogólnej w latach 1867–1918*, Lublin 2008.
- Jemielity W., *Kollatorzy w XIX wieku w Łomżyńskim*, „Studia Łomżyńskie” 2000, t. 11.
- Korobowicz A., Witkowski W., *Ustrój i prawo na ziemiach polskich od rozbiorów do odzyskania niepodległości*, Lublin 1994.
- Kumor B., *Początki organizacji dekanalnej na ziemiach polskich*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1960, t. 7, z. 2.
- Kumor B., *Rozwój sieci dekanalnej w południowej części diecezji krakowskiej do 1772 r.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1962, t. 9, z. 1.

- Kumor B., *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980.
- Królik L., *Organizacja dekanalna w diecezji łuckiej i brzeskiej w XVII i XVIII wieku*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1978, t. 25, z. 4.
- Królik L., *Początki organizacji dekanalnej na Podlasiu w diecezji łuckiej i brzeskiej*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1978, R. 47.
- Kujawski W., *Zabezpieczenie archiwów parafialnych na przykładzie diecezji włocławskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2001, t. 75.
- Lamprecht M., Sikora A., *Rozwój funkcji administracyjnych Szadku – rys historyczny*, „Biuletyn Szadkowski” 2008, t. 8.
- Librowski S., *Archiwum Diecezjalne we Włocławku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1986, t. 53.
- Librowski S., *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960–1962. I*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1962, t. 5.
- Librowski S., *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960–1962. II*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1963, t. 6.
- Librowski S., *Sprawozdanie z działalności Archiwum Diecezjalnego we Włocławku 1945–1958*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1959, t. 1, z. 1.
- Librowski S., *Wizytacje diecezji włocławskiej*, cz. 1: *Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej*, t. 1: *Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze*, z. 1: *Wstęp ogólny*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1964, t. 8.
- Lipiec J., *Szkolnictwo okręgu częstochowskiego w latach 1815–1862*, „Ziemia Częstochowska” 1976, t. 11.
- Litak S., *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996.
- Maciejewska W. (red.), *Polski słownik archiwalny*, Warszawa 1974.
- Mapa guberni kaliskiej z zaznaczeniem urzędzeń państwowych, kościelnych i przemysłowych oraz planem miasta Kalisza*, wyd. S. Graever. 1912, Warszawa 1912.
- Michalski S. (red.), *Dzieje szkolnictwa i oświaty na wsi polskiej do 1918*, t. 1, Warszawa 1982.
- Olczak S., *Kancelarie kościelne w okresie staropolskim*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1995, t. 64.
- Olczak S., *Kancelaria*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000.
- Pater J., *Dopływ materiałów archiwalnych z placówek terenowych do archiwum diecezjalnego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1993, t. 62.
- Patykiewicz W., *Archidiakoniat wieluński (cd.)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 1958, R. 32, nr 1.
- Pawluk T., *Dekanat*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1979.
- Rittner E., *Prawo kościelne katolickie*, Lwów 1907.
- Różański M., *Sieć parafialna w archidiakonacie uniejowskim w świetle „Liber beneficiorum” Jana Łaskiego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 1999, t. 8.

- Rutkowski M., *Zmiany strukturalne w Królestwie Polskim wczesnej epoki paskiewiczowskiej. Studium efektywności administracyjnej, społecznej i gospodarczej zniewolonego państwa*, t. 2, Rzeszów 2007.
- Silnicki T., *Organizacja archidyaconatu w Polsce*, Lwów 1927.
- Stankowski K., *Rezydencje dziekanów w archidiecezji poznańskiej na przełomie XIX i XX wieku*, Poznań 1982, mps.
- Sześćdziesiąt lat korespondencji władz duchownych z rządem świeckim Xięstwa Warszawskiego służąca do historii Kościoła polskiego*, wyd. [I. Raczyński], [Warszawa] 1816.
- Szkutnik P., *Akta dziekana dekanatu szadkowskiego ks. Jana Gawęłczyka (1826–1854)*, „Biuletyn Szadkowski” 2009, t. 9.
- Szkutnik P., *Duchowieństwo dekanatu szadkowskiego w roku 1835*, „Biuletyn Szadkowski” 2007, t. 7.
- Szkutnik P., *Źródła do dziejów Szadku znajdujące się w archiwach kościelnych*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, t. 5.
- Właźlak W., *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819–1918*, Częstochowa 2004.
- Właźlak W., *Z dziejów przynależności państwowej i kościelnej terytorium diecezji częstochowskiej*, „Zeszyt Naukowy. Wydział Administracyjno-Prawny / Akademia Polonijna w Częstochowie” 2001, z. 1.
- Wolnicki P., *Kancelarie dziekańskie w Królestwie Polskim*, „Archeion” 2006, t. 109.
- Wyczawski H. E., *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989.
- Wywiad przeprowadzony przez autora z dziekanem i proboszczem parafii Szadek ks. Adolf Reizerem w końcu lat dziewięćdziesiątych XX w. [Zdzitowiecki] S., *Rozporządzenia dyecezaalne. I. Nowy podział dekanatów*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1917, R. 11, nr 1.

THE RECORDS OF THE SZADEK DECANATE KEPT IN THE DIOCESAN ARCHIVE IN WŁOCŁAWEK. PART I

Summary

This contribution presents the documents and records relating to the Szadek decanate, forming a separate file in the archives stored in the Diocesan Records Office in Włocławek. It first outlines the life and work of the author of these archives, and then describes their form and content. Legal regulations constitute the main part of the records; documents describing the decanate are much less numerous.